

DAGENS FRÅGOR

Ämbetsmän och politik. I häfte 7 av »Tiden» har statsrådet Dag Hammarskjöld offentliggjort en artikel om statstjänstemännen och samhället, intressant tack vare såväl sitt innehåll som sin författare. Med det mesta av vad som i detta inlägg anföres om ämbetsmannens skyldighet att tjäna samhället och inte någon grupp eller något parti och att följaktligen inte »såsom exekutiv tjänsteman» arbeta för sina egna politiska ideal, kunna vi förena oss. Vissa randanmärkningar synas dock ej vara alldeles ur vägen.

Dag Hammarskjöld indelar ur den synpunkt, varom här är fråga, ämbetsmännen i fyra typer — den åsiktslöse »eklektikern», vilden med en fast personlig värdeskala men fri prövning vid dess tillämpning, mannen, som är sitt eget parti, därför att hans värderingar icke sammanfalla med något existerande politiskt partis, och slutligen partimannen. Enligt förf:s mening äro typerna två och tre de hos oss vanligen förekommande, medan såväl eklektikern som partimannen skulle vara relativt sällsynt. Detta gynnsamma förhållande skulle bl. a. bero på svensk intellektuell tradition och förefintligheten av en inhemsk »civil service»-ideologi i stil med den engelska. Det är möjligt, att dessa förmodanden i vid utsträckning motsvara verkligheten. Att den utpräglade partimannen är sällsynt i vår statsförvaltning, bortsett från de numera rätt talrika socialdemokratiska funktionärer, som intagas i statstjänstens högre grader, förefaller riktigt. Däremot torde många ha på känn, att eklektikernas skara är i relativt snabb tillväxt och att de normer, som de utvälja för sitt handlande, i stor utsträckning äro hämtade från det härskande partiet. Man torde här ha att se ett uttryck för vissa överensstämmelser mellan en byråkratisk inställning och den moderna socialdemokratins allmänna reglerings- och förmyndarlust men också en medveten eller i många fall omedveten anpassning efter de befodringskonjunkture, som anses föreligga och för vilka det nyss berörda inflödet av socialdemokrater i den högre förvaltningen — ej endast på toppplatserna utan också närmast därunder — är ett viktigt uttryck.

Vad den berörda civil-service-ideologien beträffar, torde ett par erinringar vara på sin plats. Det är ej avsikten att här bestrida, att en sådan kan finnas på sina håll, och det kanske kan förtjäna påpekas, att steget därifrån och till »eklekticismen» kan vara kortare, än vad förf. i »Tiden» menar. Men denna sedan mer än hundra år i engelsk förvaltning härskande åskådning avviker i själva verket rätt mycket från vår egen inhemska tradition — detta utan alla jämförande värdeomdömen. Här har det ej varit sed, att ämbetsmännen eo ipso skulle stå utanför det politiska livet och inskränka sig till att

tjäna växlande regeringar. I Sverige har alltsedan stormaktstiden och fram i vårt eget århundrade ämbetsmannavärlden, den civila såväl som den militära, tvärtom stått i politikens centrum och med ett visst inslag av godsägare och större affärsmän utgjort den dominerande gruppen inom våra riksdagar liksom i våra regeringar. Traditionen här har alltså varit en helt annan än den engelska. Frågan är också, om de personella resurserna i ett litet land över huvud taget medge, att en så viktig och insiktsfull grupp ställes utanför det politiska livet. Man torde i så fall riskera en politisk dekapitering eller åtminstone utarmning av viktiga borgerliga samhällsgrupper, vilkas aktiva medverkan inom det politiska livet nog ter sig som önskvärd även för insiktsfulla socialdemokrater. Att det numera bland många yngre ämbetsmän råder fruktan för att politisk verksamhet inom oppositionspartierna kan få menliga följder för vederbörande tjänstemans framtida befordran, torde också vara ett faktum, åtminstone om man ej låter ordet »menlig» betyda något slags repressalier utan ger det endast den innebörden, att befordran kommer att gå vida långsammare än i händelse av en mera »eklektisk» inställning till de politiska stridsfrågorna.

Statsrådet Hammarskjöld undantager i sin artikel uttryckligen frågan om tjänstemannainslaget i en regering. Det är skada, ty hans uppfattning på denna viktiga punkt skulle ha varit av alldeles speciellt intresse för den vidare debatten. Det torde emellertid knappast kunna förnekas, att en opolitisk ämbetsmans ställning blir särskilt ömtålig och ägnad att leda till missförstånd, om han sitter i en utpräglad partiregering, där det kollektiva ansvaret för de olika statsrådets verksamhet drivits till sin spets. I motsvarande mån kan det väl förutsättas, att en koalition mellan partier med relativt olikartade samhälleliga program ger ämbetsmannainslaget större rörelsefrihet, arbetsmöjligheter och trevnad. Att en ämbetsman i våra dagar befinner sig i en helt annan — och vida mera beskuren — ställning inom konseljen än i en svensk regering före 1905, där han satt omgiven av kolleger ur den högre förvaltningen och åtnjöt synnerligen stor rörelsefrihet mot tidens relativt outvecklade partipolitiska instanser, förefaller alldeles tydligt.

En intressant fråga, som skymtar i artikeln, är den, »hur en tjänstemans personliga övertygelse kan komma att influera på utvecklingen genom den möjlighet till fri kritik på de inre linjerna i diskussion med de politiskt makthavande, vilken öppnas för honom i tjänstemannaställningen». Synpunkten är givetvis ofta högeligen berättigad, särskilt i våra lugna svenska förhållanden. Å andra sidan kan den drivas för långt. Möjligheten för en fackman att inverka korrigerande och modererande på utvecklingen genom att behålla eller förvärva en tekniskt framskjuten post i statsledningen kan under vissa omständigheter visa sig vara en ödesdiger illusion. Därom skulle t. ex. herrarna Neurath, Schacht och Weizsäcker kunnat ha åtskilligt att berätta, för att välja ett ytterlighetsfall till exempel. Någon parallell med Sverige föreligger lyckligtvis icke, men förhållandet kan ändå ha sitt intresse.

Den äldre hyresnivån. Trots att det under de senaste åren i vårt land byggts flera bostäder än tidigare är bostadsbristen större än någonsin. Sammanhanget mellan hyresreglering och bostadsnöd är nu uppenbar för alla insiktsfulla bedömare. Då den reala hyresnivån är ungefär hälften mot före kriget, måste detta få till följd, att folk har möjlighet att taga i anspråk så mycket större och bättre lägenheter än förut. Men detta gäller i princip de privilegierade grupper, vilka för tio år sedan innehade ett hyreskontrakt. Med hjälp av detta kunna de äldre familjerna kvarbo i sina lägenheter, sedan dessa kanske blivit alldeles för stora och i allmänhet på grund av de låga hyrorna låta bli att hyra ut rum till de bostadslösa.

En av de största betänkligheterna mot att medgiva en mot de ökade byggnadskostnaderna svarande höjning av hyrorna i de nybyggda husen torde vara risken för att det skall uppkomma en klyfta mellan hyresnivån i äldre och nyare fastigheter. Det finns dock en möjlighet att väsentligt minska denna klyfta och samtidigt förhindra de äldre husens förslumning. Hyresnämnderna böra sålunda få direktiv att tillämpa högre taxor för modernisering av äldre fastigheter med värme, varmvatten, badrum, modern tvättstuga, elektriska spisar, kylskåp, rostfria diskbänkar, köksinredning m. m., så att sådana arbeten verkligen bli räntabla.

För att förhindra att för stort bostadsutrymme utnyttjades per person föreslog för ett par år sedan det kommunistiska borgarrådet i Stockholm Set Persson, att bostadsransonering skulle införas, vilket emellertid då dessbättre förhindrades. En mera lämplig väg för att förhindra för stort utrymme per person är i stället att i sådana fall tillåta, att ett hyrestillägg utgår. Detta skulle säkerligen påskynda, att de övertaliga rummen komme ut i bostadsmarknaden.

En annan väg att höja hyresnivån och därmed minska bostadsbristen vore att tillåta fastighetsägarna att såsom parallell till de nuvarande värmeavgifterna få uttaga tillägg även för de sedan krigsutbrottet väsentligt ökade löpande kostnaderna för sotning, renhållning, vatten osv.

Åren före kriget fullföljdes och avslutades i Stockholm arbetet på nya stadsplaner för att framdeles successivt kunna avskaffa praktiskt taget hela gårdsbebyggelsen på Östermalm och i Vasastaden. Hundratal gårdshus skola enligt dessa stadsplaner sålunda försvinna, varvid deras hyresgäster måste utflytta i ytterområdena med ökade kostnader för både kommunen och den enskilde för kommunikationer o. s. v. En redan nu kännbar, menlig följd av de nya stadsplanerna har blivit, att mera genomgripande moderniseringsarbeten i dessa gårdshus upphört. Tiden synes nu vara inne att omarbete vissa av dessa stadsplaner och ånyo tillåta gårdsbebyggelsen. Detta skulle kunna ske, i de fall att fastighetsägarna i ett kvarter gemensamt samverka beträffande saneringen och moderniseringen av bostäderna, gårdarnas plantering o. s. v. Stadens medverkan, administrativt och delvis ekonomiskt, vore en förutsättning, och detta i liknande former som i flera fall skett i Gamla staden, en lösning, som ur både

Dagens frågor

samhällets och den enskildes — fastighetsägarens och hyresgästens — synpunkter skulle erbjuda synnerliga fördelar.

Genom sådana och liknande uppmjukningar av den nuvarande stela hyreslagstiftningen skulle snabbt ett väsentligt bidrag kunna lämnas för att minska den aktuella bostadsbristen.

**De svarta lö-
nernas ekonomi.** Följande historia berättades i början av september i Finlands största provinstantidning: En byggnadsfirma i Helsingfors skulle ha ett arbete utfört och underhandlade med en grupp ackordsarbetare. Enligt gällande tariffer borde arbetet kosta 87 900 mark. Då anbudet ingavs, krävde arbetarna 400 000 mark. Summan var för hög, ansågo arbetsgivarna och ville ha ett nytt anbud. Då det kom in, hade summan stigit till 640 000 mark! Huru affären gjordes upp omtalades inte, men klart är att det första anbudet, byggt på de gällande tarifferna, betraktades såsom ett slags kuriositet. Fallet lär ha många hundra motsvarigheter och det karakteriserar ett av de vanligaste problemen, som den ekonomiska politiken i Finland har att bemästra, nämligen de s. k. svarta lönerna. Dessa löner ha under många år varit en plåga för nästan alla företagare och bilda nu ett av de svåraste hindren för den ekonomiska jämviktsplanens förverkligande.

Finland illustrerar på sitt sätt de följder, som den överfulla sysselsättningen kan få. De spådomar, som även för Finlands del uttalades om arbetslöshetens uppdykande och utbredning efter kriget ha visat sig vara oriktiga utom i fråga om en del säsongarbeten i skogarna för ett par år tillbaka. Den industri, främst varven och de mekaniska verkstäderna, som levererar skadeståndsvaror till Ryssland, har nödgats vidtaga nästan onaturliga förstoringar, vilka fört med sig en kolossal efterfrågan på arbetskraft. Om denna arbetskraft var yrkeskicklig eller ej tedde sig åtminstone i början som en ganska sekundär sak. Samma synpunkt fick man lov att anlägga på lönerna. Varorna måste levereras vid vissa exakt fastslagna tidpunkter; gjorde man inte det, hade man oerhört dryga efterräkningar att emotse. De officiella instanserna, som skulle kontrollera lönerna, funno sig tvungna att acceptera en massa tillägg med olika motiveringar, som gjorde att slutligen rätt få visste, huru avtalen skulle tolkas och vilka inkomster arbetarna inom olika branscher i verkligheten hade. Konkurrensen om arbetskraften på den fria marknaden ledde till ett system, som bröt igenom alla lönespärren men som inte föranledde några ingripanden mot de svarta löner, vilkas existens alla kände till. Helt utan skuld till att fronten genombröts voro väl inte arbetsgivarna, men det största ansvaret faller säkerligen på fackföreningarna. Kampen mellan kommunister och socialdemokrater gjorde att de sistnämnda helt enkelt inte vågade ingripa mot överträdelser av tarifferna. En fackföreningsledning, som med kraft och energi skulle taga upp kampen mot dylika avtalsbrott, skulle stå sig mycket slätt vid nästa val av funktionärer.

Numera är det inte skadeståndsindustrin, som är den ledande i fråga om tolerans gentemot de svarta lönerna. Under de många krigsåren

blev byggnadsverksamheten, såväl beträffande bostäder som industriella anläggningar, högeligen försummad. När man nu stått inför uppgiften att forcera denna verksamhet har följden blivit en investering, som enligt vissa experter är onormalt stor. Byggnadsindustrin har dragit till sig en mängd folk från andra yrken. Inom detta område har man inte heller kunnat skilja mellan utbildad och outbildad arbetskraft. Huvudsaken har varit att få byggena färdiga. »Det kostar i alla fall dubbelt upp nästa år mot i år» — det inflationsresonemanget för man även bland byggnadsverksamhetens företagare. Man betalar hellre vad som helst än låter ett bygge stå och draga räntor, som i Finland är omkring två gånger högre än i Sverige.

Det säger sig självt, att denna tendens inom skadestandsindustrin och byggnadsindustrin spritt sig till så gott som alla branscher. Vad som står i de officiella arbetsmarknadsavtalen känna sig rätt få bundna av. Man har också fått uppleva, att det som avtalsmässigt betecknas som maximilöner i själva verket anses vara minimilöner, i den mån de över huvud taget beaktas. Annat är förhållandet givetvis med de månadsanställda och isynnerhet med de tjänstemän, som äro hänvisade till statens kaka. De ha inga chanser att i praktiken negligera lönevillkoren och tillförsäkra sig svarta inkomster.

Man har i Finland en av regeringen tillsatt och enligt dess direktiv fungerande löne- och prisavdelning, underordnad socialministeriet. Denna statliga institution skall se till, att penningvärdet inte undergräves genom otillbörliga höjningar av löner och priser. Den finländska pressen har ideligen innehållit notiser om jordbrukare och affärsmän, som ställts till ansvar för att ha överträtt prisbestämmelserna. Däremot har veterligen ingen fackföreningsansluten arbetare inför domstol fått svara för att han fordrat för hög betalning och mottagit för stora likvider. En sådan dom skulle i Finland vara en mycket sensationell nyhet.

För några veckor tillbaka sysslade ett antal borgerliga tidningar med de svarta lönerns fördärliga inflytande på ansträngningarna att stabilisera penningvärdet. Karakteristiskt nog inskränkte sig de socialdemokratiska organens uttalanden till polemik mot de borgerliga blad, som klagat över de svarta lönerns dominans på arbetsmarknaden. Klandret borde, menade man, riktas mot de kapitalister, som investera för mycket pengar i byggnadsföretag och som på detta sätt stimulera efterfrågan på arbetskraft. En av de bäst balanserade socialdemokratiska tidningarna, Kansan Lehti i Tammerfors, medgav i en artikel att den högsta fackföreningsledningens ingripanden mot de svarta lönerna varit både mödosamma och fåfänga. Även om socialdemokraterna förstå, huru vådliga nämnda löner äro, kunna de inte i de fackliga organisationerna med framgång förfäkta sin uppfattning mot kommunisterna. Allra minst kan detta ske inom det mäktiga byggnadsarbetareförbundet, som helt behärskas av kommunisterna. Socialdemokraterna se sig nödsakade att följa med i den inflationsvirvel, som synnerligen effektivt påskyndas av de svarta lönerna. Resultatet av förhandlingarna mellan regeringen och arbetsmarknadens organisationer om stabiliseringen må bli vilket som helst

— problemet om de svarta lönerna står kvar, så länge den överfulla sysselsättningen finns. Att få bukt med dessa löner blir en av den ekonomiska saneringspolitikens viktigaste uppgifter.

Russifiering I fjärde häftet för i år lämnade vi en kort översikt över **av Baltikum**. den kolossala ökning som byråkratien undergått i det sovjetiserade Baltikum. Den bild, som vi kunde göra oss av förhållandena, skulle emellertid endast visa ena sidan av saken, om vi inte på samma gång toge i betraktande, hur denna nya byråkrati i själva verket är sammansatt.

Vi äro här nedan i tillfälle att publicera en kort sammanfattning av en intressant statistisk undersökning, som utförts under de två senaste åren. Namnen på alla de ledande funktionärer i Sovjetestland, som ha förekommit antingen i det estniska kommunistpartiets huvudorgan »Rahva Hääl» eller i Tallinns radio, ha blivit upptecknade och systematiserade med hänsyn till de befattningar, som de angivits bekläda. Med hjälp av de flera tusental namn, som sålunda ha blivit ihopsamlade, få vi en klar översikt över de nuvarande maktbarn i Baltikum. Metoden att statistiskt bearbeta dessa namn erbjuder förresten den enda möjligheten att få reda på »who is who», eftersom utnämningar och avsättningar i regel inte offentliggöras under sovjetregimen. Sammansättningen av de offentliga institutionernas tjänstemannakår är en av de många statshemligheter.

Av de 115 ledamöterna av Sovjetestlands parlament (högsta rådet) äro så många som 25 (22 %) ryssar, bland dessa även storheterna Stalin, Molotov, Malenkov och Ponomarenko i Moskva. Av de övriga äro över hälften rysslandsester. De sistnämnda äro avkomlingar av de estniska kolonister, som under förra århundradet och i början av detta sekel utvandrade till Ryssland, och äro genom att ha vuxit upp i Ryssland redan starkt förryskade. I Ryssland ha de fått vederbörlig politisk skolning och ha nu som pålitliga personer av sovjetmyndigheterna massvis hämtats tillbaka till Estland och placerats på ledande poster.

Av den månghövdade regeringens (ministerrådets) 31 ordinarie medlemmar äro 7 (23 %) ryssar, bland dessa premiärministerns ställföreträdare, ministern för statens säkerhet (MGB), justitieministern och ordföranden för den statliga plankommissionen. Av de övriga regeringsmedlemmarna äro långt över hälften rysslandsester. Vad beträffar viceministrarna äro 50 namn kända och 20 (40 %) av dessa äro ryssar. Hur många rysslandsester det är bland viceministrarna, är inte riktigt klart, men troligen åtminstone hälften. I enstaka ministerier och likvärdiga centrala institutioner dominera ester och rysslandsester i dem, som syssla med bildnings- och kulturfrågor. På dessa poster är det ju också obetingat nödvändigt att behärska estniska språket. I sådana ministerier, som övervaka industrien, handeln, finansväsendet och agrarekonomien, tycks ungefär hälften av de ledande ämbetsmännen vara ryssar, den andra hälften rysslandsester och ester. Inom ledningen för den från estnisk synpunkt viktigaste industrigrenen, nämligen oljeskiffergruvorna och skifferolje- och skiffergas-

verken, finns det betydligt mera ryssar än ester. Detsamma kan man även säga om byggnadsindustrin. Däremot ligger ledningen av hela kommunikationsväsendet nästan fullständigt i ryssarnas händer — handelsflottan, järnvägarna, post, telegraf och telefon. Så ha t. ex. av de 38 kända ledande tjänstemännen i estniska järnvägsstyrelsen så många som 27 (71 %) ryska namn. Bägge polisministerierna, nämligen ministeriet för statens säkerhet (MGB) och inrikesministeriet (MVD), likaså ministeriet för statens finanskontroll, ledas nästan uteslutande av ryssar. Av 43 kända ledande tjänstemän i ministeriet för statens säkerhet äro så många som 36 (84 %) ryssar.

I de lokala kommunala institutionerna finnas i de större städernas exekutivkommittéer redan ganska många ryssar på ledande poster. I städerna Narva och Kohtla-Järve — den sistnämnda är oljeskifferindustriens centrum — dominera ryssarna redan fullständigt.

Granska vi sedan namnen på det estniska kommunistpartiets ledande funktionärer, se vi, att även här ryssarna börja dominera. Av partiets centralkommittés sex allsmåttiga sekreterare, som i realiteten äro de egentliga härskarna i Sovjetestland, äro tre (50 %) ryssar, två rysslandsester och en enda en estnisk kommunist, som har vistats i landet under självständighetstiden. Av de 11 ledamöterna av parti-byrån, som motsvarar politbyrån i Moskva, äro 5 (45 %) ryssar, 4 rysslandsester och endast 2 estniska kommunister. Av de 69 medlemmarna av partiets centralkommitté äro 23 (33 %) ryssar och av de övriga över hälften rysslandsester. En granskning av partiets centralkommittés många avdelningar visar, att över hälften av de ledande tjänstemännen äro ryssar. De ledande tjänstemännen i partiets stadskommittéer äro ungefär till hälften ryssar, men i två industristäder, Narva och Kohtla-Järve, äro nästan alla det.

Endast på landsbygden ha esterna ännu en avsevärd övervikt både som sekreterare i partiets celler, som ordföranden i byarnas exekutivkommittéer och som ordföranden i kolchozerna. Sålunda ha av 57 kända partisekreterare på landsbygden endast 10 (21 %), av 155 kända ordförande i byarnas exekutivkommittéer 13 (9 %) och av 336 kända kolhozordförande endast 14 (4 %) ryska namn. Det skulle också vara svårt att på landsbygden placera ryssar i större antal på ledande poster på grund av språksvårigheter. För att kunna umgås med landsbygdens befolkning, som endast behärskar estniska språket, skulle ryska funktionärer vara tvungna att alltid anlita tolk.

Men språkfrågan har från sovjets ståndpunkt endast andra eller tredje rangens betydelse. Det estniska kommunistpartiets allsmåttige förste sekreterare, rysslandsesten Ivan Käbin, som själv talar estniska med en stark rysk accent, sade på den sjätte partikongressen i april 1951 uttryckligen, att bristande förtrogenhet med det lokala nationalspråket visserligen vållar svårigheter, när det gäller att placera partiets kader, men dock inte är en huvudsak. Erfarenheterna visa, att huvudsaken dock är förtrogenhet med partiets språk, d. v. s. förmåga att förverkliga den rätta partipolitiken (se »Rahva Hääl» 18 april 1951). Därmed motiverade Käbin på samma gång officiellt den omständigheten, att allt flera ryssar utan kunskap i det estniska språk-

Dagens frågor

ket placeras på ledande platser. Redan av den enkla orsaken, att de ledande funktionärerna äro ryssar, har handläggningen av ärendena i de högre instanserna så småningom börjat ske på ryska språket. Esterna äro helt enkelt tvungna att lära ryska för att i någon mån klara sig i sovjetbyråkratiens labyrinter. I skolan börjar undervisningen i ryska språket redan i folkskolans andra klass och fortsätter till sista terminen vid universitetet.

Parallellt med den ryska infiltrationen och den påtvungna användningen av det ryska språket prisas allt sådant, som står i samband med ryskheten. Tidningarna skriva om det stora och vänskapliga ryska folket, om ryska uppfinnare och om den ryska vetenskapen överhuvud taget som den mest framstående i hela världen och om den ryska progressiva litteraturen, konsten och musiken som vägledande för mänskligheten.

På sistone har man i russifieringens intresse börjat att t. o. m. direkt förfalska Baltikums historia, i det att man försöker påvisa, hur det stora ryska folket under ett helt årtusende har hjälpt och bistått ester, letter och litauer. I samband därmed ha tidningarna upprepade gånger förklarat, att det bland folket kvarlevande minnet av »den gamla goda svenska tiden» helt enkelt är en lögn; den goda tiden började för esterna och letterna först då Peter den store underlade sig Baltikum. Hela denna historieförfalskningskampanj är i och för sig en ganska intressant företeelse, som är värd att närmare belysas, till vilken vi längre fram skola återkomma.

Tu varda De båda kontrahenter, som gjorde det senaste regerings-
ett. kontraktet, ha varit mycket angelägna om att som förmildrande omständighet åberopa de historiska parallellerna från 1933 och 1936. Den regeringsrekonstruktion, som lät trettioalets store kämpe Gustav Möller behändigt ramla ner i pensionsålderns tristess, skall framstå som en upprepning av de åtgärder, som ledde till samme mans makt- och handlingsperiod. Därmed skall den rättfärdigas och göras smakligare för eventuellt betänksamma.

Det finns mycket litet parallellt i parallellen. De handlande personerna äro helt olika. Per Albin Hansson var de lyckade improvisationernas man. Han hade förmågan att blixtnabbt utnyttja en situation. Tage Erlander står tyvärr som de förlorade chansernas politiker. Allt har glidit honom ur händerna — från den skandinaviska försvarssamverkan till sjuksköterskekonflikten. Hos Bramstorp fanns det en dominerande vilja till makt. För honom var makt ett egenvärde, som han fyllde med sin vilja. Ingen begrep vad han menade när han talade. Alla när han handlade. Herr Hedlund är förmodligen en beskedlig karl. Han blir aldrig någon klippa i en socialdemokratisk ström. Inte ens om Norup sätter sig på hans axlar.

Situationen är radikalt annorlunda. Kohandeln var en spekulation i en möjlig högkonjunktur. Den lyckades med hjälp av Adolf Hitler. Dagens bondeförbundskapitulation är också en spekulation i optimism men av motsatt slag. Tillspetsat kunde man säga att den nya regeringen hoppas att amerikanerna skola lösa den svenska inflationens

problem åt den. Man räknar med en stabilisering och kanske en vändning i den amerikanska överkonjunkturen som skulle ge oss andrum och lösa upp den överfulla sysselsättningen allt aktuellare svårigheter. Herr Sköld är optimist — nu som på hösten 1949. Garantierna för att han räknar rätt äro knappast större nu än då. De måtte emellertid ha förefallit bondeförbundet starka nog.

Att redan från början komma med i en begynnande högkonjunktur är ett gemensamt intresse för alla människor, för företagare, anställda och för organisationerna. Lika enkelt ligger inte saken till, när fråga är att bryta udden av en överkonjunktur. Då kan ett latent och spontant motstånd hos stora och mäktiga grupper mobiliseras i en hast. Då gäller det att avstå från något, som ytligt sett för många framstår som fördelaktigt. Då arbetar man mot mångas kortfristiga intressen. I det läget behövs det aktivitet och beslutsamhet samt inte minst obunden överblick. En högkonjunktur kan man få mer eller mindre gratis men aldrig en stabiliserad konjunktur, varken i Sverige eller Amerika.

Redan har från socialdemokratiskt håll kravet på »socialdemokratisk ledelse» av den nya regeringen kommit fram. Uttrycket är den danska Socialdemokratens, men det ger i ord vad majoriteten inom majoriteten tänker och känner. Därom kan ingen missta sig. Herr Sköld lät under förhandlingarna med oppositionspartierna mycket tydligt förstå, att han hade sin melodi färdig och inte tänkte ändra ett nottecken i den, vad som än sades från andra håll. För honom är det självklart, att han har rätt. Den saken diskuterar han inte. Och den rättvisan skall man göra finansministern, att man erkänner, att han gör vad han anser vara rätt. Han kan kompromissa om detaljer men aldrig om marschriktningen. För bondeförbundet gäller det att följa med eller att hoppa av. I småsaker kan det naturligtvis bli fråga om verkligt medinflytande men inte när det gäller väsentliga ting.

Det redan nästan bortglömda regeringsprogrammet är ett aktstycke utan konkretion. Ängsligt vältaligt i sina formuleringar påminner den mest om ingressen till ett handelsfördrag mellan en stormakt å ena sidan och en prestigelysten småstat å den andra. De höga fördragsslutande makterna voro alldeles överens om allt som det egentligen inte var värt att komma överens om. De voro absolut samstämmiga om 1970-talets skolpolitik och om behovet av en effektiv arbetsförmedling liksom om en massa andra goda och aptitretande ting. Vad som därefter inträffat ändrar inte bilden av en principiell kapitulation från bondeförbundet i utbyte mot politiska drickspengar och självklara fördelar för jordbruket — som detta skulle ha fått ändå.

Att det under alla omständigheter oundgängliga rekonstruktionsarbetet för herr Erlander underlättades genom de gröna gladiatorernas intåg, är uppenbart. Han fick en yttre orsak att gallra sin skogsplantering, så att vårdträdet inte blev skymt längre och så som förhållandena gjorde nödvändigt. Problemet om tredje generationens meddelaktighet kunde än en gång undanskjutas. Partistyrelsen slapp att välja mellan herr Lindholm i statsutskottet och herr Åsbrink i intelligenstian. Folke Thunborg och Ragnar Edenman få förvandla sin

Dagens frågor

bitterhet till ämbetsmannamässig förbindlighet och herr Eckerberg i Socialdepartementet koncentrera sig på 1960-talet. Hildur Nygren fick aldrig tillfälle att visa vad hon dög till men inte heller vad hon inte dög till, vilket som nu var väsentligast. Hon lämnade sin plats bland de stora pojarna i en air av älskvärd vänlighet och sober indifferens och vederfors dessutom glädjen att bliva martyrer utan några som helst obehag.

Det förvånar att herr Hedlund lät sig göras till inrikesminister. En partiledare, som tar ansvaret för det just nu kanske mest arbetstyngda departementet, är antingen ädel över allt förnuft eller politiskt ointresserad. Herr Hedlund är möjligen god men knappast ädel. Arrangemanget med de två halva kommunikationsministrarna, en ur vardera familjen, inger inte förtroende. Det luktar politisk ansvarsdivision och det är inte sådant kommunikationsdepartementet behöver efter sex år under Torsten Nilsson. Att herr Erlander lät befordra sin andre-adjutant till försvarsminister men lät förste-adjutanten nöja sig med ett halvt departement, verkar orättvist och är framför allt ägnat att inge farhågor. Vad som än i en framtid kan komma att sägas om Torsten Nilsson som försvarsminister, skall det dock alltid till hans förtjänst och ursäkt kunna anföras, att han sitter på den plats, där herr von Heland helst hade velat sitta.

Rekonstruktionen gjorde möjligen regeringen starkare men absolut inte stark. Den var konstruktiv i avseende på regeringsunderlaget men knappast i något annat hänseende.

Hur länge bondeförbundsledningen kommer att fortsätta att blåsa flöjt efter herr Skölds partitur, blir väsentligen beroende av valutgången 1952. Fram till valet, över valet och ännu något längre torde kontraktet gälla — utan ömsesidig uppsägningsrätt men sedan... I september 1952 kan man varsla utgången av 1954 års val. Då gäller det landstingen och därmed på ett långt konkretare sätt de många förtroendemännen i bondeförbundet.

Storpolitisk höst. De senaste månaderna ha varit mycket rika på händelser inom världspolitik. I stort sett ha de visat västmakterna på den diplomatiska offensiven, medan det röda blocket väsentligen har varit sysselsatt med försvarsrörelser. Huruvida detta tillstånd är varaktigt, eller om man bör räkna med att Moskva återtager initiativet, torde än så länge vara omöjligt att säga.

På sätt och vis viktigast är fredskonferensen i San Francisco. Den obstruktion, som förmodades vara huvudsyftet med Gromykos oväntade uppdykande på denna diplomatiska arena, visade sig vara av mycket ofarlig art och förmådde ej alls rubba konferensens i förväg uppgjorda tidtabell. Ej heller kunde den ryske diplomaten utnyttja situationen till någon propagandamanöver av mera märkligt slag. Det är faktiskt rätt svårt att förstå, varför man i Moskva överhuvudtaget sände honom till Golden Gate i stället för att helt enkelt bojkotta konferensen.

Även den andra omständighet, som av många bedömare före kon-

ferensen ansågs speciellt olycksbådande, nämligen Indiens uteblivande under ovanligt ansträngda förevändningar, visade sig vara rätt betydelselös, eftersom övriga asiatiska stater, t. o. m. det opålitliga Indonesien, skrevo över fredsfördraget. Det är i detta sammanhang värt att lägga märke till, att Nehrus på en gång moraliskt pretentiösa och sakligt allt annat än respektingivande politik i de stora asiatiska tvistefrågorna äntligen tycks ha irriterat den amerikanska allmänhet, som så länge var en tacksam publik åt honom. Det är ej endast Nehrus tvetydiga hållning i de japanska och kinesiska spörsmålen, som haft denna effekt; även hans för en gammal fredsvän och antiimperialist särdeles handfasta maktpolitik i Kasjmir tycks numera gå amerikaner och engelska vänstermän på nerverna. Det är blott att beklaga, att denna realistiska amerikanska värdering av de indiska ledarna kommit åtskilliga år för sent. Hade en mera verklighetstrogen inställning funnits i Washington för fem år sedan, hade England och Holland kunnat besparas många bittra stunder. Världsläget kring Indiska Oceanen skulle då ha sett vida stabilare ut än nu, då dessa rika länder utgöra en av världens stora svaghetszoner i stället för att såsom före 1939 bilda viktiga led i pax Britannica. Den mera bestämda amerikanska attityden är i alla händelser värd att observera i Stockholm, för den händelse ryktet talar sant, att vår nuvarande utrikesledning skulle anse Indiens (och Indonesiens) politik såsom speciellt förebildlig för Sverige i nu rådande brydsamma världsläge.

San Franciscokonferensen innebär framför allt, att Japan återinträtt som handlande faktor — ej längre blott objekt — i det stora spelet kring Stilla havet. Detta har ej skett utan stora och förstäliga bekymmer på sina håll: militärpolitiska i Australien och Nya Zeeland, kommersiella i det handelspolitiskt redan förut så beträngda Storbritannien. Amerika har emellertid drivit igenom sin nya giv — att i Japan söka det ankare för sin östasiatiska politik, som Tjiang-Kai-Sjeks Kina en gång hade varit avsett att bli. Hur Japans ställning kommer att utveckla sig, är ännu något oklart. På amerikanskt håll önskar man en måttfull japansk upprustning för att kunna i någon mån lämpa över bördan för Östasiens stabilisering. Att en dylik önskan möter resonans i vissa japanska kretsar, är väl särdeles sannolikt. Men det är påfallande högt inflytelserika politiska instanser i Tokio, med den nuvarande högt ansedde premierministern i spetsen, i varje fall hittills säga sig vara motståndare till en upprustning. Och dennas genomförande kan stöta på avsevärda svårigheter, eftersom den förutsätter en ändring av Japans nya författning; med en anmärkningsvärd brist på verklighetssinne och förutseende lät man nämligen på amerikanskt håll i denna mönsterkonstitution formligen stipulera det permanent avrustade tillståndet.

Ett viktigt skäl för Japan att gå försiktigt fram på det militära området eller helt undvika upprustning, är örikets svåra ekonomiska situation efter kriget. Ty man bör inte för allt i viss mån berättigat tal om fredstraktatens mildhet förbise, att den drabbat Japan mycket hårt, ej minst genom att instänga det nästan explosionsartat växande japanska folket på dess fattiga och sedan länge överbefolkade

Dagens frågor

fyra huvudöar. Det är ett tillstånd, om vars möjlighet att bli varaktigt man har alla skäl att misströsta — såvida ej andra stater visa en helt annan beredvillighet än tidigare att taga emot japanska varor, eventuellt även japanska emigranter.

Det är karakteristiskt för läget, att omedelbart efter den trots allt oväntat milda fred, som åter skapar förutsättningar för en betydande japansk stat, västmakterna under Amerikas ledning skridit till att revidera den italienska fredstraktaten till den forne fiendens förmån. Också här är det främst de militära klausulerna, men även andra, som visat sig verklighetsfrämmande. Samtidigt har nu det akuta skedet inträtt för de underhandlingar, som avse att återge Tyskland det allra mesta av dess suveränitet och att än en gång skapa tyska stridskrafter, låt vara tills vidare inom den ännu rätt dimmiga ramen av Plevenplanens Europaarmé. Man kan hävda, att denna utveckling gentemot alla tre de forna huvudfienderna visar segrarnas vidsynta och statskloka generositet. Men man kan också säga, att den är en vältalig dom över den statskonst, som bedrevs från Casablancamötets »unconditional surrender» och fram till 1946, en statskonst, som för mycket kortfristiga och starkt känslobemängda syftens skull avstod från att söka väga de verkliga geografiska, befolkningspolitiska och ekonomiska realiteterna. Sällan har den gamla franska satsen »gouverner, c'est prévoir» varit så litet beaktad som kring Franklin Roosevelt under dessa hans sista år.

Ett annat steg till större realism är Greklands och Turkiets intagande i Atlantpakten. Därmed har Atlantförbundet fått ett par inte oväsentliga militära styrketillskott — beprövade stridskrafter av helt annan storleksordning än vad de nordvästeuropeiska småstaterna inom förbundet kunna ställa upp inom överskådlig tid. Samtidigt har en rigel skjutits för en av de traditionella ryska expansionsriktningarna. Konsekvensen har blivit en strävan att bygga ut det stora säkerhetssystemet även till den Mellersta Östern med dess viktiga trafikleder och väldiga oljetillgångar. Där bli svårigheterna dock helt andra. Arabstaterna och Persien sakna helt och hållet Turkiets politiska stabilitet och militära maktmedel. Egypten utgör därjämte en mycket opålitlig och svårberäknelig faktor i spelet. Riskmomenten komma därför i Mellersta Östern att vida överväga i jämförelse med krafttillskottet. Om Egypten skall vidhålla sin vägran att inträda i en allians till Mellersta Österns skydd, eller om denna vägran blott var en taktisk manöver för att vinna mer gehör för sina krav ifråga om Suez och Sudan, är i skrivande stund ännu oklart.

Även på ett annat håll har den sent vunna realismen lett till en märklig omläggning av den amerikanska politiken, nämligen i de vittsyftande förhandlingar om militär samverkan och ekonomiskt stöd, som öppnats med Spanien. Alla realpolitiska skäl ha länge talat för att på ett eller annat sätt knyta detta viktiga land till Atlantblocket, men de partipolitiska hindren ha varit svåra. Det är karakteristiskt, att steget, när det äntligen tages, sker under istadigt motstånd ej endast från vänstern i England och Frankrike utan även från viktiga grupper i amerikansk opinion, t. ex. en så ansedd tidning som New York

Times. Betecknande är likaledes, att de moraliska finsmakare i England och Frankrike, som motsätta sig allt samröre med Franco, mycket ofta hysa ett varmt intresse, ja, starka sympatier för en ur humanitär och demokratisk synpunkt vida betänkligare gestalt som Tito.

Den ryska politiken har, som här inledningsvis konstaterades, hållit sig rätt mycket på defensiven. Det är tydligt, att det är den tyska utvecklingen, som framför allt inger Moskva bekymmer. De senaste veckornas nyheter ge vid handen, att Stalin är villig att göra rätt stora eftergifter i Östtyskland, ja, måhända att helt offra denna vasallstat, om han blott därigenom kan hindra Västtysklands upprustning och totala anslutning till västblocket. Förespeglningar om återställande av Tysklands enhet ha satts in i spelet mot västmakternas anbud om suveränitetens återupprättande och upprustning. Det är uppenbart, att denna ryska propaganda verkligen gjort åtskilligt intryck både på den tyska allmänheten och på en del politiker i Bonn, ehuru av allt att döma inte på förbundskanslern själv. Utgången står ännu i vida fältet, och detta ej blott på grund av de ryska locktonerna utan också emedan de tyska anspråken gentemot västmakterna äro stadda i snabb och successiv höjning. Anbud, som för blott några månader sedan ansågos ligga utanför möjligheternas gränser, betraktas nu av många tyskar såsom alltför snäva. Man har ett klart intryck av att det i Bonn inte saknas politiker, som avsevärt överskatta möjligheterna att utnyttja Tysklands i och för sig goda förhandlingsläge. Europas framtid hänger på att det blir den goda viljans män — i detta fall Adenauer — som ta hem spelet. Detta i sin tur är i hög grad beroende av att deras ställning ej försvåras genom envis fransk oförmåga att inse, vad som verkligen står på spel för Västerlandet i dess helhet. Adenauers starkt försvagade ställning vid de senaste lokala valen är i alla händelser en allvarlig varning.

Medan händelserna i Korea alltjämt befinna sig i stockning i avvaktan av svar på frågan, om de besynnerliga stilleståndsunderhandlingarna skola återupptagas på allvar eller slutgiltigt bryta samman, och medan situationen i Indokina på ett nästan mirakulöst sätt förbättrats under general de Lattre de Tassignys egid, har Persien under hösten varit det stora asiatiska orosmolnet. Avgörandet har ännu ej fallit i oljestriden, men det förefaller vara allt mindre utsikter till att förnuftet skall få en chans i Teheran utan svåra inre skakningar. Om inbördeskrig utbryter i Persien eller om den nu sittande fanatiska regimen skulle komma i öppen konflikt med Storbritannien, öppnas för den ryska diplomatin ånyo stora möjligheter. Ett dramatiskt vittnesbörd om maktlägetes förskjutningar har i alla händelser redan lämnats genom engelsmännens övergivande, utan något motstånd, av det dyrbara raffinaderiet i Abadan inför persernas hotelser. Åskådligare kunde knappast Storbritanniens tillbakagång eller i alla händelser dess nuvarande regerings svaghet ådagaläggas, knappast hundra år efter det att Palmerston vann sin största parlamentariska seger på det ryktbara talet över temat »Civis Romanus sum». Den persiska krisens vidare utveckling är oviss. Utsikt består alltjämt, att ett tredje världskrig kan finna sitt Sarajevo i Cyrus' och Darius' forna land.

Dagens frågor

Ett ytterligare osäkerhetsmoment har införts i storpolitiken genom att det engelska nyval, som hotat alltsedan 1950 års val, äntligen fixerats till den 25 oktober. Teckentydarna tillmäta denna gång de konservativa övervägande segerchanser. Det är emellertid skäl att, med stöd av erfarenheter både från England och på vida närmare håll, påminna om arbetarpartiernas ovanliga förmåga att få fram sina väljare till valurnorna även i särdeles ogynnsamma stämningsslagen. En stor labourseger är väl enligt allas mening helt utesluten, men en återupprepning av det nuvarande olidliga tillståndet är tänkbar. En svag konservativ majoritet skulle med tanke på fackföreningarnas sannolika illojalitet mot en borgerlig regering vara en verklig olycka. Englands chans i dess mycket svåra läge är en valutgång, som ger de konservativa en sådan auktoritet, att obstruktion är lönlös. Men om detta verkligen kan uppnås, står i vida fältet, fastän det engelska valsystemet som bekant kan leda till jordskred även vid rätt måttliga förskjutningar i väljarkåren. Redan ett fortsatt lancerande av meningslösa liberala kandidater kan vara nog för att förstöra valet, och sammantrympningen av den konservativa övervikten vid de allra senaste Gallupundersökningarna utgör ett memento. Ur allmän europeisk synpunkt vore en fortsatt och än mer en förvärrad engelsk svaghet en fruktansvärd olycka.
